

Sygnatura wytycznych

Minister Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

**Wytyczne szczegółowe dotyczące przyznawania, wypłaty i zwrotu pomocy dla
interwencji I.11. Premie dla młodych rolników w ramach Planu Strategicznego
dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027**

(projekt)

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

\$imię nazwisko
\$stanowisko
/podpisano elektronicznie/

Warszawa, \$data podpisu r.

Podstawa prawna

Wytyczne zostały wydane na podstawie Wprowadź tekst ustawy z dnia Wprowadź tekst o Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej (Dz. U. poz. Wprowadź tekst).

Spis treści

I.	Słownik pojęć	1
II.	Wykaz skrótów	4
III.	Informacje ogólne	5
IV.	Przyznawanie pomocy	6
IV.1.	Warunki podmiotowe	7
IV.2.	Warunki przedmiotowe	13
IV.3.	Kryteria wyboru operacji	18
V.	Wypłata pomocy	24
V.1.	Warunki wypłaty pierwszej raty pomocy	24
V.2.	Warunki wypłaty drugiej raty pomocy	28
VI.	Zobowiązania w okresie związania celem	31
VII.	Zwrot pomocy	32
Załącznik – Szczegółowy wykaz kierunków studiów, zawodów, tytułów kwalifikacyjnych oraz rodzaje dokumentów potwierdzających posiadanie kwalifikacji zawodowych i umiejętności		49

I. Słownik pojęć

beneficjent – osoba fizyczna, której przyznano pomoc na podstawie umowy,

działalność rolnicza – działalność rolnicza określona zgodnie z art. 4 ust. 2 rozporządzenia 2021/2115 w Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027,

dzień przyznania pomocy – dzień zawarcia umowy o przyznaniu pomocy,

dzień wypłaty pierwszej raty pomocy – dzień uznania środków z tytułu wypłaty pierwszej raty pomocy na rachunku beneficjenta,

gospodarstwo – gospodarstwo w rozumieniu art. 3 pkt 2 rozporządzenia 2021/2115; do składników wykorzystywanych do działalności rolniczej i zarządzanych przez młodego rolnika zalicza się składniki materialne i niematerialne, jeżeli stanowią lub najpóźniej w okresie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy będą stanowiły zorganizowaną całość gospodarczą,

inwestycja budowlana – inwestycja polegająca na budowie, przebudowie, remoncie budynków lub budowli w rozumieniu przepisów prawa budowlanego,

okres związania celem – pięć lat liczone od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy,

powierzchnia minimalna – średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju, a w przypadku gdy gospodarstwo jest położone w województwie, w którym średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest niższa niż średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju – średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w województwie; średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w danym roku przyjmuje się na podstawie informacji ogłaszanej przez Prezesa ARiMR na podstawie przepisów o:

- 1) płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego – w roku 2022 r. lub
- 2) Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej – w 2023 r. i kolejnych latach,

produkt rolny – produkt wymieniony w załączniku I do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, z wyjątkiem produktów rybołówstwa,

przygotowanie do sprzedaży – czynności niezbędne do przygotowania produktów zwierzęcych lub roślinnych do pierwszej sprzedaży, np. czyszczenie, mycie, sortowanie, pakowanie produktów rolnych w gospodarstwie,

rok docelowy – ostatni rok kalendarzowy, w którym realizowany jest biznesplan,

rok wyjściowy – rok kalendarzowy, w którym składany jest wniosek o przyznanie pomocy,

rozporządzenie 1151/2012 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych,

rozporządzenie 1307/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009,

rozporządzenie 1308/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007,

rozporządzenie 2018/848 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007,

rozporządzenie 2021/2115 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 z dnia 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013,

ustawa o PIT – ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych,

ustawa o PS WPR – ustawa z dnia XXX o Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej,

użytek rolny – użytek rolny w rozumieniu art. 2 pkt 30 ustawy z dnia XXX o Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej,

wnioskodawca – osoba fizyczna ubiegająca się o przyznanie pomocy,

wytyczne – wytyczne szczegółowe dotyczące przyznawania, wypłaty i zwrotu pomocy dla interwencji I.11. Premie dla młodych rolników w ramach Planu Strategicznego dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027,

wytyczne podstawowe – wytyczne podstawowe dotyczące pomocy w ramach Planu Strategicznego dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027,

zwierzę gospodarskie – zwierzę zaliczane do zwierząt gospodarskich w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.

II. Wykaz skrótów

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,

CEiDG – Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej,

EFRROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,

Polski FADN – sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej, położonych w Rzeczypospolitej Polskiej,

I.11. – kod interwencji Premie dla młodych rolników stosowany w Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027,

JST – jednostka samorządu terytorialnego,

KRS – Krajowy Rejestr Sądowy,

OZC – okres związania celem,

PROW 2007–2013 – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013,

PROW 2014–2020 – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020,

PS WPR – Plan Strategiczny dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027,

SPO 2004–2006 – Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego i Rozwój Obszarów Wiejskich 2004-2006,

TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej,

UR – użytki rolne,

WOP I – wniosek o płatność pierwszej raty pomocy,

WOP II – wniosek o płatność drugiej raty pomocy,

WOPP – wniosek o przyznanie pomocy,

ZWRSP – Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa.

III. Informacje ogólne

Wytyczne szczegółowe dotyczące przyznawania, wypłaty i zwrotu pomocy dla interwencji I.11. Premie dla młodych rolników w ramach PS WPR współfinansowanego z EFRROW uzupełniają Wytyczne podstawowe i określają właściwe dla interwencji I.11.:

- warunki przyznawania pomocy, w tym warunki dotyczące składania i zawartości biznesplanu,
- kryteria wyboru operacji wraz z określeniem minimalnej liczby punktów umożliwiającej przyznanie pomocy,
- warunki realizacji operacji,
- formę, w jakiej przyznawana jest pomoc, oraz wysokość pomocy udzielanej beneficjentowi,
- warunki wypłaty pierwszej i drugiej raty pomocy,
- zobowiązania beneficjenta,
- warunki i wysokość zwrotu pomocy.

Wytyczne są kierowane do ARiMR, podmiotu wykonującego zadania związane z przyznaniem, wypłatą i zwrotem pomocy w ramach interwencji I.11.

Wytyczne wydaje się w celu przygotowania do realizacji zadań związanych z przyznawaniem, wypłatą i zwrotem pomocy, w szczególności do opracowania ogłoszenia o naborze wniosków o przyznanie pomocy, regulaminu naboru wniosków o przyznanie pomocy oraz procedur dotyczących przyznawania, wypłaty i zwrotu pomocy.

IV. Przyznawanie pomocy

1. Pomoc przyznaje się:
 - 1) osobie fizycznej;
 - 2) na rozpoczęcie i rozwój działalności rolniczej w gospodarstwie przez młodych rolników, zapewniając dostęp do kapitału niezbędnego w początkowej fazie prowadzenia gospodarstwa, co przyczynia się do realizacji celu szczegółowego 7 „Przyciąganie i utrzymanie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”¹;
 - 3) w formie płatności ryczałtowej, o której mowa w art. 83 ust. 1 lit. c rozporządzenia 2021/2115, w kwocie określonej w PS WPR w opisie interwencji I.11, tj. 200 tys. zł.
2. Celem operacji jest rozpoczęcie i rozwój działalności rolniczej w gospodarstwie, a wskaźnikiem osiągnięcia tego celu – wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa w roku docelowym w stosunku do wielkości ekonomicznej w roku wyjściowym..
3. Ocena merytoryczna WOPP jest przeprowadzana zgodnie z wariantem I opisanym w Wytycznych podstawowych.
4. Nie ma możliwości wstąpienia do toczącego się postępowania na miejsce wnioskodawcy.
5. Pomoc może być przyznana następcy prawnemu beneficjenta.
6. Składany wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy biznesplan stanowi załącznik do umowy o przyznaniu pomocy. Po podpisaniu umowy zmiany w biznesplanie wymagają zgody ARiMR oraz zmiany umowy. Nie wymagają zgody ARiMR zmiany dokonane po wypłacie pierwszej raty pomocy, pozwalające zachować spójność operacji i dotyczące:
 - 1) skali lub rodzaju prowadzonej produkcji rolniczej – o ile zostanie osiągnięty odpowiedni wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa;

¹ Cel szczegółowy określony w art. 6 ust. 1 lit. g rozporządzenia 2021/2115

- 2) inwestycji w środki trwałe – o ile nie dochodzi do zmiany uzasadnienia inwestycji, a szacunkowa wartość wszystkich inwestycji w środki trwałe wynosi co najmniej 70% kwoty pomocy;
- 3) innych elementów biznesplanu – o ile nie przyznano za nie punktów.

ARiMR zapewni, że wprowadzając zmiany do biznesplanu beneficjent otrzyma informację o tym, czy dana zmiana wymaga zgody ARiMR czy też nie.

IV.1. Warunki podmiotowe

1. Pomoc przyznaje się osobie fizycznej, która:

- 1) w dniu złożenia WOPP ma ukończone 18 lat i nie więcej niż 40 lat (nieukończone 41 lat);
- 2) rozpoczęła prowadzenie działalności rolniczej nie wcześniej niż w okresie 24 miesięcy przed dniem złożenia WOPP albo nie rozpoczęła jeszcze prowadzenia działalności rolniczej;
- 3) posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe lub umiejętności albo uzupełni je w terminie 3 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy.

Rozpoczęcie prowadzenie działalności rolniczej

1. Co do zasady prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie rozpoczyna się z dniem stania się właścicielem/ współwłaścicielem lub posiadaczem/ współposiadaczem gospodarstwa o powierzchni co najmniej 1 ha UR.
2. Jeżeli właścicielem lub posiadaczem gospodarstwa o powierzchni co najmniej 1 ha UR stała się:
 - 1) osoba niepełnoletnia – prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie rozpoczyna się z dniem uzyskania przez tę osobę pełnoletności;
 - 2) osoba fizyczna w wyniku dziedziczenia – prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie rozpoczyna się z dniem uprawomocnienia się postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowania przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia;
 - 3) osoba ucząca się w szkole w systemie dziennym lub studiująca na uczelni w trybie stacjonarnym - prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie rozpoczyna się z dniem zakończenia lub zaprzestania tej nauki, jednak nie później niż z dniem ukończenia 26. roku życia, pod warunkiem, że

wnioskodawca nie miał przerw w nauce, a w przypadku kontynuowania nauki na uczelni - podjęcie nauki nastąpiło w roku uzyskania świadectwa dojrzałości.

3. W przypadku gdy dziedziczy osoba niepełnoletnia, nieucząca się w szkole w systemie dziennym, rozpoczęcie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie wyznacza późniejsza z dat określonych w pkt 2.1 i 2.2.
4. W przypadku gdy dziedziczy osoba pełnoletnia ucząca się w szkole w systemie dziennym lub osoba studiująca na uczelni w trybie stacjonarnym, rozpoczęcie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie wyznacza późniejsza z dat określonych w pkt 2.2 i 2.3.
5. W przypadku gdy właścicielem, ale w sposób inny niż w wyniku dziedziczenia, lub posiadaczem gospodarstwa stała się osoba niepełnoletnia ucząca się w szkole w systemie dziennym, rozpoczęcie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie wyznacza późniejsza z dat określonych w pkt 2.1 i 2.3.
6. W przypadku gdy dziedziczy osoba niepełnoletnia ucząca się w szkole w systemie dziennym, rozpoczęcie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie wyznacza późniejsza z dat określonych w pkt 2.1, 2.2 i 2.3.
7. O prowadzeniu działalności rolniczej, w tym w gospodarstwie, świadczą również inne czynności i zdarzenia, w szczególności następujące:
 - 1) wystąpienie o przyznanie płatności na podstawie przepisów o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych lub przepisów o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych i oddzielnej płatności z tytułu cukru, lub płatnościach do gruntów rolnych i płatności cukrowej, lub przepisów o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, podstawowego wsparcia dochodów, uzupełniającego redystrybucyjnego wsparcia dochodów, uzupełniającego wsparcia dochodów dla młodych rolników;
 - 2) wystąpienie o pomoc finansową dla rolników w ramach programów finansowanych albo współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej – chyba że wystąpiono o wsparcie dla młodych rolników, a pomoc nie została przyznana, albo została przyznana, ale nie została wypłacona (nie została wypłacona pierwsza rata pomocy);
 - 3) wystąpienie o pomoc krajową (np. kredyt preferencyjny) na cele związane z prowadzeniem działalności rolniczej – chyba że wystąpiono o kredyt udzielany na utworzenie nowego gospodarstwa;

- 4) wejście w posiadanie zwierzęcia gospodarskiego lub innego zwierzęcia służącego prowadzeniu produkcji zwierzęcej, z wyłączeniem przypadku wejścia w posiadanie takiego zwierzęcia w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej w zakresie obrotu tymi zwierzętami;
 - 5) rozpoczęcie prowadzenia działu specjalnego produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych lub w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników (z wyłączeniem hodowli zwierząt laboratoryjnych, ryb akwariowych, psów rasowych oraz kotów rasowych lub hodowli i chowu koni hodowlanych poza gospodarstwem w liczbie nie większej niż 2 sztuki);
 - 6) uzyskanie statusu wspólnika lub członka zarządu spółki kapitałowej lub spółdzielni, statusu członka zarządu lub innego organu osoby prawnej innej niż spółka kapitałowa i spółdzielnia, statusu wspólnika spółki osobowej lub statusu wspólnika spółki cywilnej lub członka organu jednostki organizacyjnej podlegającej wpisowi do rejestru przedsiębiorców w KRS, której celem lub statutowym celem było lub jest prowadzenie działalności rolniczej;
 - 7) zarejestrowanie w CEiDG działalności rolniczej jako głównej lub dokonanie modyfikacji polegającej na wskazaniu działalności rolniczej jako głównej;
 - 8) zarejestrowanie w KRS działalności rolniczej jako głównej działalności gospodarczej.
8. W przypadku, gdy mimo stania się właścicielem lub posiadaczem gospodarstwa o powierzchni co najmniej 1 ha UR, dana osoba w rzeczywistości nie prowadzi/ nie prowadziła działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym od dnia wyznaczonego zgodnie z ust. 1-6, poniższe czynności lub zdarzenia mogą wyznaczyć późniejszą datę rozpoczęcia działalności rolniczej w gospodarstwie:
- 1) wystąpienie o przyznanie płatności bezpośrednich płatności na podstawie przepisów o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych lub przepisów o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych i oddzielnej płatności z tytułu cukru, lub płatnościach do gruntów rolnych i płatności cukrowej, lub przepisów o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, podstawowego wsparcia dochodów, uzupełniającego redystrybucyjnego wsparcia dochodów, uzupełniającego wsparcia dochodów dla młodych rolników;

- 2) wystąpienie o pomoc finansową dla rolników w ramach programów finansowanych albo współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej – chyba że wystąpiono o wsparcie dla młodych rolników, a pomoc nie została przyznana, albo została przyznana, ale nie została wypłacona (nie została wypłacona pierwsza rata pomocy);
- 3) wystąpienie o pomoc krajową (np. kredyt preferencyjny) na cele związane z prowadzeniem działalności rolniczej – chyba że wystąpiono o kredyt udzielany na utworzenie nowego gospodarstwa;
- 4) wejście w posiadanie zwierzęcia gospodarskiego lub innego zwierzęcia służącego prowadzeniu produkcji zwierzęcej, z wyłączeniem przypadku wejścia w posiadanie takiego zwierzęcia w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej w zakresie obrotu tymi zwierzętami;
- 5) rozpoczęcie prowadzenia działu specjalnego produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych lub w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników (z wyłączeniem hodowli zwierząt laboratoryjnych, ryb akwariowych, psów rasowych oraz kotów rasowych lub hodowli i chowu koni hodowlanych poza gospodarstwem w liczbie nie większej niż 2 sztuki).

Ww. podejście polega na indywidualnym określaniu daty rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie. Podejście indywidualne jest stosowane, jeżeli dana osoba uprawdopodobni, że faktyczne prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie rozpoczęła później niż w dniu stania się właścicielem lub posiadaczem gospodarstwa o powierzchni co najmniej 1 ha UR albo w dniu wyznaczonym zgodnie z ust. 2-6.

O późniejszym (niż dzień: stania się właścicielem/ posiadaczem gospodarstwa o powierzchni co najmniej 1 ha UR lub uzyskania pełnoletności, lub uprawomocnienia się postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowania przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia, lub zakończenia nauki, lub ukończenia 26. roku życia) dniu rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie decyduje dzień dokonania najwcześniejszej z powyższych czynności.

Kwalifikacje zawodowe lub umiejętności

Warunek posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych lub umiejętności można uznać za spełniony, jeżeli dana osoba posiada:

- 1) stopień naukowy doktora nauk rolniczych lub doktora nauk weterynaryjnych lub ukończone studia trzeciego stopnia z dziedziny nauk rolniczych lub ukończenie studiów w ramach szkół doktorskich w dziedzinie nauk rolniczych lub stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie naukowej weterynaria, zootechnika, rolnictwo i ogrodnictwo, technologia żywienia i żywności lub
- 2) ukończone studia pierwszego stopnia lub studia drugiego stopnia, lub jednolite studia magisterskie, lub studia magisterskie, na kierunku wymienionym w pkt 1 załącznika do Wytycznych lub na kierunkach studiów, w ramach których zakres kształcenia, program albo standardy kształcenia obejmują treści związane z działalnością rolniczą/ przydatne do prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie jako kierujący, w wymiarze łącznym co najmniej 120 godzin, lub
- 3) ukończone studia pierwszego stopnia lub studia drugiego stopnia, lub jednolite studia magisterskie, lub studia magisterskie, na kierunku innym niż wymienione w pkt 1 załącznika do Wytycznych, oraz co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie lub ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z działalnością rolniczą, lub
- 4) kwalifikacje w zawodzie wymienionym w pkt 2 i 3 załącznika do Wytycznych, lub
- 5) wykształcenie średnie oraz co najmniej 4-letni staż pracy w rolnictwie, lub
- 6) tytuł wykwalifikowanego robotnika lub tytuł mistrza, lub tytuł zawodowy lub tytuł zawodowy mistrza, w zawodzie wymienionym w pkt 3 załącznika do Wytycznych, uzyskany w formach pozaszkolnych, oraz co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie.

Uwzględnia się również adekwatne kwalifikacje uzyskane w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

Za staż pracy w rolnictwie uznaje się okres, liczony do dnia złożenia WOPP, w którym dana osoba:

- 1) podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie jako rolnik lub domownik lub ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności rolniczej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej,
- 2) była zatrudniona w gospodarstwie na podstawie umowy o pracę, na stanowisku związanym z prowadzeniem produkcji rolnej.

Pomoc może być przyznana osobie nieposiadającej kwalifikacji zawodowych lub umiejętności, jeżeli osoba ta zobowiąże się do ich uzupełnienia, z wyłączeniem stażu pracy, w okresie 3 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy i rozpocznie uzupełnianie wykształcenia najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy.

W takim przypadku:

- 1) beneficjent nie otrzymuje punktów z tytułu kryterium wyboru operacji dotyczącego kwalifikacji zawodowych lub umiejętności,
- 2) należy sprawdzić, czy sposób uzupełnienia wykształcenia przez beneficjenta jest możliwy do zrealizowania przy danym wykształceniu posiadanym przez niego na etapie przyznawania pomocy.

Szczegółowy wykaz kierunków studiów, zawodów, tytułów kwalifikacyjnych oraz rodzaje dokumentów potwierdzających posiadanie kwalifikacji zawodowych i umiejętności jest określony w załączniku do Wytycznych.

2. Pomoc przysługuje tylko raz na osobę i gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego i docelowego, z wyjątkiem przypadków wymiany gruntów, śmierci poprzedniego beneficjenta, rezygnacji z pomocy lub zwrotu 100% kwoty pomocy.
3. Osoba, która otrzymała pomoc w ramach interwencji I.10.5 Rozwój małych gospodarstw PS WPR lub pomoc dla młodych rolników w ramach PROW 2014–2020 lub wsparcie na ułatwianie startu młodym rolnikom w ramach PROW 2007–2013 lub SPO 2004–2006, nie kwalifikuje się do wsparcia.

Osoba, której przyznano, lecz nie wypłacono pomocy (pierwszej raty pomocy) w ramach "Ułatwiania startu młodym rolnikom" PROW 2007–2013 lub "Premii dla młodych rolników" PROW 2014–2020, spełniająca warunki przyznania pomocy, w tym warunek dotyczący wieku oraz maksymalnego okresu prowadzenia działalności rolniczej przed dniem złożenia WOPP, kwalifikuje się do wsparcia.

4. W przypadku małżonków pomoc może otrzymać tylko jedno z nich, niezależnie od tego, czy prowadzą wspólne gospodarstwo czy odrębne gospodarstwa, niezależnie od rodzaju małżeńskiego ustroju majątkowego. W przypadku gdy o pomoc ubiegają się oboje małżonkowie i oboje spełniają warunki jej przyznania, pomoc przyznaje się tylko temu z nich, co do którego drugi małżonek wyraził pisemną zgodę. Dotyczy to również małżonków będących w separacji.
5. Wsparcia nie przyznaje się, jeżeli małżonek osoby ubiegającej się o pomoc, niezależnie od rodzaju małżeńskiego ustroju majątkowego, w trakcie trwania małżeństwa lub przed jego zawarciem:
 - 1) otrzymał premię dla młodych rolników w ramach PROW 2014–2020 lub wsparcie na ułatwienie startu młodym rolnikom w ramach PROW 2007–2013 lub SPO 2004–2006 lub
 - 2) rozpoczął prowadzenie działalności rolniczej (wcześniej niż w okresie 24 miesięcy przed dniem złożenia przez osobę ubiegającą się o pomoc WOPP lub
 - 3) otrzymał premię w ramach interwencji I.10.5 Rozwój małych gospodarstw PS WPR.

IV.2. Warunki przedmiotowe

1. Pomoc przyznaje się, jeżeli:

- 1) wnioskodawca wraz z WOPP przedłożył biznesplan dotyczący rozpoczynania i rozwoju działalności rolniczej w gospodarstwie w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub przygotowania do sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie oraz zobowiązał się do zrealizowania tego biznesplanu w terminie nie dłuższym niż 3 pełne lata kalendarzowe następujące po roku wyjściowym;

Biznesplan zawiera spójną koncepcję rozpoczynania i rozwoju działalności rolniczej w gospodarstwie w ww. zakresie, w szczególności zawiera:

- a) wskazanie lat realizacji biznesplanu,

- b) opis gospodarstwa w roku wyjściowym, w tym wskazanie wyjściowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa oraz opis składników gospodarstwa,
- c) opis gospodarstwa w roku docelowym, w tym wskazanie docelowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa,
- d) wskazanie działań związanych z rozpoczynaniem i rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie, dostosowanych do koncepcji rozwoju działalności rolniczej w gospodarstwie, takich jak w szczególności:
 - i. inwestycje w środki trwałe,
 - ii. uczestnictwo w systemach jakości (unijnych lub krajowych, przy czym krajowe tylko uznane i notyfikowane),
 - iii. przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie,
 - iv. udział w szkoleniach lub korzystanie z usług doradczych innych niż doradztwo indywidualne dla osób rozpoczynających po raz pierwszy prowadzenie gospodarstwa jako młody rolnik w ramach interwencji PS WPR „Kompleksowe doradztwo rolnicze”
 - v. inne – takie jak np. zakup zwierząt stanowiących stado obrotowe, zakup zwierząt innych niż gospodarskie niezbędnych do prowadzenia produkcji zwierzęcej, zakup maszyn, urządzeń, wyposażenia, sprzętu – niebędących środkami trwałymi.

Składniki gospodarstwa wykorzystywane do prowadzenia działalności rolniczej to w szczególności:

- a) UR,
- b) budynki i budowle,
- c) zwierzęta gospodarskie i zwierzęta inne niż gospodarskie utrzymywane w celu prowadzenia produkcji zwierzęcej,
- d) maszyny, urządzenia, wyposażenie, sprzęt,
- e) wartości niematerialne i prawne.

ARiMR bierze je pod uwagę oceniając m.in. spójność i racjonalność biznesplanu oraz weryfikując warunek dotyczący gospodarstwa jako zorganizowanej całości.

Beneficjent może realizować inwestycje związane rozpoczynaniem lub rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie przewidziane w biznesplanie nie wcześniej niż od dnia złożenia WOPP. Inwestycje, o których mowa w pkt 2, mogą być realizowane po dniu wypłaty pierwszej raty pomocy.

- 2) biznesplan przewiduje inwestycje w środki trwałe związane z rozpoczynaniem i rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub przygotowania do sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie, o szacunkowej wartości wynoszącej co najmniej 70% kwoty pomocy;

W ramach inwestycji w środki trwałe związanych z rozpoczynaniem lub rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym uwzględnia się przede wszystkim:

- a) inwestycje budowlane związane z budynkami lub budowlami wykorzystywanymi do wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub przygotowania ich do sprzedaży,
- b) zakup nieruchomości rolnych,
- c) zakup stada podstawowego zwierząt gospodarskich,
- d) zakup nowych maszyn, urządzeń, wyposażenia, sprzętu, w tym sprzętu komputerowego wraz ze specjalistycznym oprogramowaniem, służącym wsparciu wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub przygotowania ich do sprzedaży – o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż 1 rok,
- e) wartości niematerialne i prawne o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż 1 rok.

W ramach inwestycji w środki trwałe związanych z rozpoczynaniem i rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub przygotowania do sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie, o szacunkowej wartości wynoszącej co najmniej 70% kwoty pomocy uwzględniane są inwestycje zrealizowane po dniu wypłaty pierwszej raty pomocy.

3) biznesplan:

- a) przewiduje działania spójne i zgodne z zaplanowaną działalnością rolniczą,
- b) jest racjonalny,
- c) przewiduje zakup wyłącznie nowych maszyn, urządzeń, sprzętu oraz wyposażenia.

Szacunkowe wydatki na inwestycje w środki trwałe określone w biznesplanie są weryfikowane tylko na etapie przyznawania pomocy. Natomiast sprawdzenie realizacji biznesplanu odbywa się w ujęciu rzeczowym, a nie finansowym (patrz pkt dotyczący zobowiązania do realizacji biznesplanu).

4) gospodarstwo określone w biznesplanie w roku wyjściowym:

- a) ma powierzchnię UR równą co najmniej powierzchni minimalnej lub wielkość ekonomiczną równą co najmniej 15 000 euro; powierzchnia UR tego gospodarstwa nie może przekraczać 300 ha, a jego wielkość ekonomiczna – 150 000 euro,
- b) ma powierzchnię UR stanowiących przedmiot własności beneficjenta, użytkowania wieczystego lub dzierżawy z ZWRSP lub od JST równą co najmniej 50% powierzchni minimalnej,
- c) stanowi lub może stanowić zorganizowaną całość gospodarczą.

Przy ustalaniu powierzchni minimalnej, bierze się pod uwagę średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju, w roku poprzedzającym rok złożenia WOPP.

W przypadku gospodarstw położonych na obszarze więcej niż jednego województwa, za województwo, w którym jest położone gospodarstwo, uznaje się to województwo, w którym jest położona największa część UR wchodzących w skład tego gospodarstwa. W przypadku gdy na obszarze dwóch lub więcej województw jest położona taka sama powierzchnia UR wchodzących w skład danego gospodarstwa, za województwo, w którym jest położone gospodarstwo, uznaje się to województwo, w którym średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest najniższa.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest ustalana na podstawie całkowitej rocznej standardowej produkcji gospodarstwa wyrażonej w euro.

Całkowita roczna standardowa produkcja gospodarstwa jest ustalana na podstawie współczynników standardowej produkcji opracowanych zgodnie ze standardami Unii Europejskiej. W okresie realizacji PS WPR stosuje się współczynniki Standardowej Produkcji „2017” określone dla działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej występujących w Polsce.

W przypadku gdy grunty uwzględnione przy ustalaniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa są położone w różnych okręgach Polskiego FADN, ustalając wielkość ekonomiczną tego gospodarstwa, bierze się pod uwagę współczynniki standardowej produkcji obliczone dla tego z tych okręgów, w którym jest położona największa część tych gruntów.

Przy ustalaniu wyjściowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa bierze się pod uwagę:

- a) w przypadku produkcji zwierzęcej – stan średni zwierząt w roku wyjściowym;
 - b) w przypadku produkcji roślinnej – uprawy w plonie głównym w roku wyjściowym; za plon główny uznaje się uprawę, której okres wegetacji jest najdłuższy.
2. Nie są wspierane inwestycje, polegające na dokonaniu zakupów od małżonka beneficjenta, wstępnego lub zstępnego beneficjenta ani wstępnego lub zstępnego małżonka beneficjenta.
 3. Nie są wspierane inwestycje budowlane realizowane na gruntach innych niż stanowiące wyłączną własność wnioskodawcy lub beneficjenta, lub przedmiot jego małżeńskiej wspólności majątkowej.
 4. Nie przewiduje się wsparcia gospodarstw w następującym zakresie:
 - 1) produkcja zwierząt futerkowych z wyjątkiem królika utrzymywanego w celu produkcji surowca mięsnego;
 - 2) plantacje roślin wieloletnich na cele energetyczne;
 - 3) niektóre działy specjalne (hodowla zwierząt laboratoryjnych, ryb akwariowych, psów rasowych i kotów rasowych).

IV.3. Kryteria wyboru operacji

1. Punkty przyznaje się z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku, na podstawie następujących kryteriów wyboru:

- 1) powierzchnia UR w gospodarstwie wskazanym w biznesplanie w roku wyjściowym; Przy ustalaniu liczby punktów za powierzchnię UR w gospodarstwie bierze się pod uwagę powierzchnię UR, które najpóźniej w okresie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy będą stanowiły przedmiot:
 - a) własności,
 - b) użytkowania wieczystego,
 - c) dzierżawy z ZWRSP lub od JST,
 - d) dzierżawy od innych podmiotów na podstawie umowy dzierżawy zawartej w formie aktu notarialnego albo z datą pewną oraz na okres co najmniej 10 lat, jednak nie krótszy niż do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy.

Punkty przyznaje się za powierzchnię UR powyżej:

- a) średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju – w przypadku gospodarstw położonych w województwach, w których średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest niższa niż średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju,
- b) średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w województwie – w przypadku gospodarstw położonych w województwach, w których średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest wyższa niż średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju.

Punkty przyznaje się wg wzoru:

$$L=W*[Pb-Pśr]/Pśr$$

gdzie:

L oznacza liczbę punktów,

Pb oznacza powierzchnię UR w gospodarstwie w roku wyjściowym,

Pśr oznacza średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym odpowiednio w województwie bądź w kraju w roku poprzedzającym rok złożenia WOPP,

W oznacza współczynnik korygujący, wynoszący:

3,4 - w przypadku województw, o których mowa w lit. a;

3,1 - w przypadku województw, o których mowa w lit. b;

– jednak nie więcej niż 3 punkty.

2) kwalifikacje zawodowe lub umiejętności;

Punkty przyznaje się za:

- a) posiadanie stopnia naukowego doktora nauk rolniczych lub doktora nauk weterynaryjnych lub ukończone studia trzeciego stopnia z dziedziny nauk rolniczych lub ukończenie studiów w ramach szkół doktorskich w dziedzinie nauk rolniczych lub stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie naukowej weterynaria, zootechnika, rolnictwo i ogrodnictwo, technologia żywienia i żywności – 4 punkty,
- b) ukończone studia pierwszego stopnia lub studia drugiego stopnia, lub jednolite studia magisterskie, lub studia magisterskie, na kierunku wymienionym w pkt 1 załącznika do Wytycznych lub na kierunkach studiów, w ramach których zakres kształcenia, program albo standardy kształcenia obejmują treści związane z działalnością rolniczą, w wymiarze łącznym co najmniej 120 godzin – 4 punkty,
- c) ukończone studia pierwszego stopnia lub studia drugiego stopnia, lub jednolite studia magisterskie, lub studia magisterskie, na kierunku innym niż wymienione w pkt 1 załącznika do Wytycznych, oraz co najmniej 3–letni staż pracy w rolnictwie, lub ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z działalnością rolniczą – 4 punkty,
- d) kwalifikacje w zawodzie wymienionym w pkt 2 załącznika do Wytycznych – 4 punkty,
- e) kwalifikacje w zawodzie wymienionym w pkt 3 załącznika do Wytycznych – 3 punkty,
- f) wykształcenie średnie oraz co najmniej 4-letni staż pracy w rolnictwie – 1 punkt,
- g) tytuł wykwalifikowanego robotnika lub tytuł mistrza, lub tytuł zawodowy lub tytuł zawodowy mistrza, w zawodzie wymienionym w pkt 3 załącznika do Wytycznych, uzyskany w formach pozaszkolnych, oraz co najmniej 3–letni staż pracy w rolnictwie – 2 punkty.

3) różnica wieku pomiędzy przekazującym gospodarstwo w całości i na własność a młodym rolnikiem:

a) powyżej 15 do 25 lat – przyznaje się 3 punkty,

b) powyżej 25 lat – przyznaje się 5 punktów.

Punkty są przyznawane za różnicę wieku pomiędzy osobą fizyczną przekazującą gospodarstwo w całości i na własność a wnioskodawcą/ młodym rolnikiem, przy czym własnością osoby przekazującej lub w jej posiadaniu mogą pozostać użytki rolne o powierzchni nieprzekraczającej 0,5 ha.

W przypadku kilku osób fizycznych przekazujących wnioskodawcy/ młodemu rolnikowi na własność jedno gospodarstwo (małżeństwo, współwłaściciele) różnica wieku jest liczona między wnioskodawcą/ młodym rolnikiem a najstarszym przekazującym.

W przypadku kilku osób fizycznych przekazujących swoje gospodarstwa, różnicę wieku pomiędzy przekazującym a wnioskodawcą/ młodym rolnikiem ustala się na podstawie wieku tej osoby, dzięki której nowo tworzone gospodarstwo wnioskodawcy/ młodego rolnika powiększy się/ powiększyło się o największą powierzchnię UR.

4) przejmowanie przynajmniej jednego gospodarstwa w całości i na własność – przyznaje się 4 punkty;

Przez przejmowanie gospodarstwa w całości i na własność rozumie się nabycie wszystkich UR wchodzących w skład gospodarstwa przynajmniej jednej przekazującej osoby fizycznej, z tym że własnością osoby przekazującej lub w jej posiadaniu mogą pozostać UR o powierzchni nie większej niż 0,5 ha.

5) uczestnictwo w systemach jakości;

Punkty przyznaje się za uczestnictwo lub planowane uczestnictwo w:

a) unijnym systemie jakości – 2 punkty, przy czym za uczestnictwo w systemie **rolnictwo ekologiczne** przyznaje się 4 punkty, pod warunkiem, że powierzchnia UR gospodarstwa objęta tym systemem stanowi co najmniej **50 %** powierzchni UR tego gospodarstwa,

- b) krajowym systemie jakości – 1 punkt, pod warunkiem, że jest to system jakości żywności uznany na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi za krajowy system jakości żywności i notyfikowany do Komisji Europejskiej zgodnie z Dyrektywą (UE) nr 2015/1535 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 września 2015 r. ustanawiającą procedurę udzielania informacji w dziedzinie przepisów technicznych oraz zasad dotyczących usług społeczeństwa informacyjnego
- jednak nie więcej niż 5 punktów.

Unijne systemy jakości, za uczestnictwo w których przyznaje się punkty:

- i. Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne oraz Gwarantowane Tradycyjne Specjalności, w rozumieniu rozporządzenia 1151/2012,
- ii. rolnictwo ekologiczne, zgodnie z rozporządzeniem 2018/848,
- iii. chronione nazwy pochodzenia i oznaczenia geograficzne wyrobów winiarskich, o których mowa w części II tytule II rozdziale I sekcji 2 rozporządzenia 1308/2013.

Krajowe systemy jakości, za uczestnictwo w których przyznaje się punkty:

- i. integrowana produkcja roślin (IP), w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin ,
- ii. „Jakość Tradycja” uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 czerwca 2007 r.,
- iii. QAFP „Tuszki, elementy i mięso z kurczaka, indyka i młodej polskiej gęsi owsianej” uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 stycznia 2011 r.,
- iv. QAFP „Kulinarne mięso wieprzowe” uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 grudnia 2009 r.,

- v. QAFP „Wędliny” uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 stycznia 2012 r.,
- vi. QMP „Quality Meat Program” uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 października 2008 r.

Punkty przyznaje się, jeżeli osoba ubiegająca się o przyznanie pomocy uczestniczy w systemie jakości w związku z rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie lub zobowiąże się do uczestnictwa w systemie jakości najpóźniej w ostatnim roku realizacji biznesplanu.

Przyznanie punktów za to kryterium wyboru operacji wiąże się ze zobowiązaniem beneficjenta do uczestnictwa w systemie jakości do końca okresu związania celem.

- 6) wielkość ekonomiczna gospodarstwa wskazanego w biznesplanie w roku wyjściowym;

Przy ustalaniu liczby punktów za wielkość ekonomiczną gospodarstwa bierze się pod uwagę produkcję prowadzoną na UR, które najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy będą stanowiły przedmiot:

- a) własności,
- b) użytkowania wieczystego,
- c) dzierżawy z ZWRSP lub od JST,
- d) dzierżawy od innych podmiotów na podstawie umowy dzierżawy zawartej w formie aktu notarialnego albo z datą pewną oraz na okres co najmniej 10 lat, jednak nie krótszy niż do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy.

Punkty przyznaje się za wielkość ekonomiczną gospodarstwa powyżej **19 500 euro**.

Punkty przyznaje się wg wzoru:

$$L=0,00015Wb - 2,925$$

gdzie:

L oznacza liczbę punktów,

Wb oznacza wyjściową wielkość ekonomiczną gospodarstwa wskazaną w biznesplanie,
– jednak nie więcej niż 3 punkty.

7) prowadzenie produkcji zwierzęcej – 2 punkty;

Punkty przyznaje się, jeśli co najmniej 50% wyliczonej w biznesplanie docelowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa stanowi wielkość ekonomiczna osiągnięta z produkcji zwierzęcej. Przyznanie punktów za to kryterium wyboru operacji wiąże się z zobowiązaniem beneficjenta do prowadzenia produkcji zwierzęcej na poziomie co najmniej 50% docelowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa do końca okresu związania celem.

8) dotychczasowa aktywność zawodowa wnioskodawcy – 1 punkt;

Punkty przyznaje się, jeśli w dniu złożenia WOPP dana osoba jest domownikiem w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników lub uczniem albo studentem w systemie dziennym, lub zarejestrowanym bezrobotnym.

2. Grunty, które wchodziły w skład gospodarstwa beneficjenta „Premii dla młodych rolników” PROW 2014 – 2020 w dniu złożenia przez niego wniosku o płatność pierwszej raty pomocy, nie są uwzględniane na potrzeby wyboru operacji (kryterium dotyczące powierzchni UR w gospodarstwie, kryterium dotyczące wielkości ekonomicznej gospodarstwa oraz kryterium dotyczące przejmowania przynajmniej jednego gospodarstwa w całości i na własność) – z wyjątkiem przypadku śmierci beneficjenta „Premii dla młodych rolników” PROW 2014–2020.
3. Pomoc jest przyznawana, jeżeli wnioskodawca uzyskał co najmniej 7 punktów.
4. W przypadku osób ubiegających się o pomoc, które uzyskały taką samą liczbę punktów, o kolejności przysługiwania pomocy decyduje płeć wnioskodawcy, przy czym pierwszeństwo w uzyskaniu pomocy ma operacja realizowana przez kobietę.
5. W przypadku osób ubiegających się o pomoc tej samej płci, które uzyskały taką samą liczbę punktów, o kolejności przysługiwania pomocy decyduje wyjściowa powierzchnia UR w gospodarstwie, przy czym pierwszeństwo w uzyskaniu pomocy ma gospodarstwo o większej powierzchni UR.

6. W przypadku osób ubiegających się o pomoc tej samej płci, które uzyskały taką samą liczbę punktów i wskazały w biznesplanie gospodarstwa o identycznej wyjściowej powierzchni UR, o kolejności przysługiwania pomocy decyduje wiek wnioskodawcy, przy czym pierwszeństwo w uzyskaniu pomocy ma operacja realizowana przez młodszego wnioskodawcę.

V. Wypłata pomocy

Pomoc jest wypłacana beneficjentowi:

- 1) na wniosek o jej wypłatę złożony w terminie określonym w umowie o przyznaniu pomocy;
- 2) jeżeli są spełnione warunki wypłaty pomocy;
- 3) w dwóch ratach:
 - a) pierwsza rata wynosi 70% kwoty przyznanej pomocy określonej w PS WPR w I.11, tj. 140 tys. zł,
 - b) druga rata wynosi 30% kwoty pomocy określonej w PS WPR w I.11, tj. 60 tys. zł.;

W razie śmierci beneficjenta możliwa jest wypłata pomocy następcy prawnemu beneficjenta. W przypadku małżonka beneficjenta, w stosunku do którego odpowiednie warunki zostały sprawdzone na etapie przyznawania pomocy, pomoc jest wypłacana, jeśli spełnione są warunki wypłaty odpowiednio pierwszej lub drugiej raty pomocy.

Natomiast następcy prawni beneficjenta inni niż małżonek powinni spełniać podmiotowe warunki przyznania pomocy oraz warunki wypłaty odpowiednio pierwszej lub drugiej raty pomocy.

Warunkiem wypłaty pomocy jest także zobowiązanie się do uzupełnienia wykształcenia do końca okresu związania celem - jeśli następca prawny beneficjenta nie spełnia tego warunku. Staż pracy liczony jest do dnia złożenia wniosku następcy.

V.1. Warunki wypłaty pierwszej raty pomocy

1. Pierwszą ratę pomocy wypłaca się, jeżeli:
 - 1) beneficjent złożył WOP I w okresie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy; do WOP I dołącza się przede wszystkim następujące załączniki: pozwolenie na

budowę lub przebudowę, kosztorys oraz decyzję środowiskową – jeżeli jest wymagana odrębnymi przepisami.

- 2) beneficjent rozpoczął prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie jako kierujący;

Najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy, jednak nie później niż do dnia złożenia WOP I, beneficjent powinien przejąć wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego gospodarstwo i rozpocząć prowadzenie działalności rolniczej w tym gospodarstwie jako jedyny kierujący.

Kierujący prowadzi działalność rolniczą w gospodarstwie osobiście (podejmuje decyzje), na własny rachunek i we własnym imieniu, ponosi koszty i czerpie korzyści w związku z prowadzeniem tej działalności oraz pracuje w gospodarstwie.

Beneficjent jest jedynym kierującym, jeżeli składniki gospodarstwa stanowią przedmiot jego wyłącznej własności lub posiadania. albo są:

- a) przedmiotem małżeńskiej wspólności majątkowej lub
- b) w posiadaniu wspólnoty gruntowej i można ustalić jaką część gruntu użytkuje beneficjent, lub
- c) przedmiotem operacji typu „Modernizacja gospodarstw rolnych” w ramach poddziałania "Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych" objętego PROW 2014-2020 zrealizowanej przez beneficjenta wspólnie z innymi osobami, lub
- d) przedmiotem operacji zrealizowanej w obszarze D w ramach interwencji 10.1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje) lub 10.4. Inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu w ramach PS WPR.

UR, które będąc formalnie przedmiotem współposiadania lub współwłasności beneficjenta nie wchodzi faktycznie w skład gospodarstwa, rozumianego jako zorganizowana całość powinny być wskazane w biznesplanie, jednak nie mogą być uwzględnione przy ustalaniu powierzchni UR w gospodarstwie czy wielkości ekonomicznej.

Możliwe są następujące sytuacje:

- a) beneficjent był właścicielem lub posiadał wskazane w biznesplanie gospodarstwo w dniu złożenia WOPP – ww. warunek został spełniony

na wcześniejszym etapie, tj. przed dniem przyznania pomocy, i nadal pozostaje spełniony,

- b) beneficjent był właścicielem lub posiadał część gospodarstwa wskazanego w biznesplanie w dniu złożenia WOPP (np. posiadał gospodarstwo o powierzchni 1 ha UR) – w ww. terminie powinien przejąć brakującą część gospodarstwa wskazanego w biznesplanie dla roku wyjściowego,
- c) beneficjent nie był właścicielem lub posiadaczem gospodarstwa o powierzchni przynajmniej 1 ha UR w dniu złożenia WOPP – w ww. terminie powinien przejąć całe gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego,
- d) beneficjent był właścicielem całości lub części gospodarstwa wskazanego w biznesplanie dla roku wyjściowego w dniu złożenia WOPP, a następnie z różnych względów przestał nim być i zakłada przejęcie innego gospodarstwa – w ww. terminie powinien przejąć nowe gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego (po uprzednim dokonaniu zmiany umowy o przyznaniu pomocy przede wszystkim w zakresie działek wchodzących w skład gospodarstwa);
- e) beneficjent był właścicielem lub posiadał wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego gospodarstwo w dniu złożenia WOPP, ale zmienia się działka / zmieniają się niektóre działki wchodzące w skład tego gospodarstwa – w ww. terminie beneficjent przejmuje „nowe” działki (po uprzednim dokonaniu zmiany umowy o przyznaniu pomocy przede wszystkim w zakresie działek wchodzących w skład gospodarstwa);
- f) beneficjent był właścicielem/ posiadał część wskazanego w biznesplanie dla roku wyjściowego gospodarstwa w dniu złożenia WOPP, ale zmienia się działka lub zmieniają się niektóre działki wchodzące w skład tego gospodarstwa – w ww. terminie beneficjent przejmuje brakującą część gospodarstwa wskazanego w biznesplanie dla roku wyjściowego wraz z „nowymi” działkami (po uprzednim dokonaniu zmiany umowy o przyznaniu pomocy przede wszystkim w zakresie działek wchodzących w skład gospodarstwa dla roku wyjściowego).

Zmiana umowy o przyznaniu pomocy w powyższych przypadkach jest możliwa jeśli nadal będą spełnione warunki przyznania pomocy, w tym liczba punktów za kryteria wyboru nie spadnie poniżej minimalnej liczby punktów uprawniającej do przyznania pomocy w ramach danego naboru wniosków o przyznanie pomocy.

- 3) gospodarstwo, w którym beneficjent rozpoczyna prowadzenie działalności rolniczej jako kierujący ma odpowiednią wielkość ekonomiczną lub fizyczną; Najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy, jednak nie później niż do dnia złożenia WOP I, beneficjent powinien przejąć gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego, o powierzchni minimalnej lub wielkości ekonomicznej równej co najmniej 15 000 euro; powierzchnia UR tego gospodarstwa nie może przekraczać 300 ha, a jego wielkość ekonomiczna – 150 000 euro;
 - e) najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy, jednak nie później niż do dnia złożenia WOP I powierzchnia UR stanowiących przedmiot własności beneficjenta, użytkowania wieczystego lub dzierżawy z ZWRSP lub od JST stanowi co najmniej 50% powierzchni minimalnej;
- 4) beneficjent rozpoczął prowadzenie rachunkowości rolniczej, w tym ewidencji przychodów i rozchodów, w gospodarstwie, w oparciu o narzędzie do oceny ekonomicznej gospodarstwa dostępne na stronie internetowej ARiMR, lub w ramach Polskiego FADN, najpóźniej w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy, jednak nie później niż do dnia złożenia WOP I;
- 5) beneficjent rozpoczął, w terminie 12 miesięcy od dnia przyznania pomocy, jednak nie później niż do dnia złożenia WOP I, naukę mającą na celu uzupełnienie wykształcenia rolniczego – dotyczy beneficjentów, którzy nie posiadali odpowiednich kwalifikacji zawodowych lub umiejętności na etapie przyznawania pomocy;
- 6) beneficjent przystąpił do korzystania z doradztwa indywidualnego dla osób rozpoczynających po raz pierwszy prowadzenie gospodarstwa jako młody rolnik w ramach interwencji PS WPR „Kompleksowe doradztwo rolnicze”.

2. Brak realizacji co najmniej jednego z warunków wypłaty pierwszej raty pomocy skutkuje wypowiedzeniem umowy przez ARiMR i brakiem wypłaty pierwszej raty pomocy.

V.2. Warunki wypłaty drugiej raty pomocy

1. WOP II składa się po zrealizowaniu biznesplanu, jednak nie później niż w I kwartale roku następującego po ostatnim roku realizacji biznesplanu i nie później niż do dnia 31 sierpnia 2029 r.
2. Drugą ratę pomocy wypłaca się, jeżeli:
 - 1) beneficjent prowadzi działalność rolniczą w gospodarstwie jako kierujący (co najmniej od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy – zobowiązanie ciągłe);
 - 2) beneficjent zrealizował w przyjętym terminie, nie dłuższym niż 3 lata kalendarzowe, założenia biznesplanu, w tym:
 - a) zrealizował zaplanowane inwestycje w środki trwałe związane z rozpoczynaniem i rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub ich przygotowania do sprzedaży,
Weryfikacja realizacji biznesplanu odbywa się w ujęciu rzeczowym, a nie finansowym, tzn. sprawdzany jest sam fakt realizacji inwestycji, a nie udział poniesionych kosztów realizacji danej inwestycji w środki trwałe w kwocie pomocy. Można poprosić beneficjenta o przedłożenie np. faktury, ale wyłącznie w celu potwierdzenia faktu realizacji inwestycji, a nie w celu porównania szacunkowych kosztów inwestycji z kosztami poniesionymi.
 - b) zrealizował działania inne niż inwestycje w środki trwałe związane z rozwojem działalności rolniczej w gospodarstwie w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych lub ich przygotowania do sprzedaży, które przewidział w biznesplanie;
 - 3) beneficjent podjął i realizuje działania, za które przyznano punkty z tytułu następujących kryteriów wyboru (zobowiązanie ciągłe):
 - a) prowadzenie produkcji zwierzęcej najpóźniej w roku docelowym lub
 - b) udział w systemach jakości najpóźniej w roku docelowym;
 - 4) w wyniku realizacji biznesplanu (w okresie jego realizacji, czyli najpóźniej w roku docelowym) nastąpił wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa (zobowiązanie ciągłe):

a) co najmniej o:

- i. 30% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 15 tys. euro i mniej niż 25 tys. euro,
- ii. 20% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 25 tys. euro i mniej niż 50 tys. euro,
- iii. 15% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 50 tys. euro i mniej niż 100 tys. euro,
- iv. 10% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 100 tys. euro i nie więcej niż 150 tys. euro,

b) do poziomu co najmniej 19 500 euro – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego nie spełniało wymogu wyjściowej wielkości ekonomicznej;

Przy ustalaniu docelowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa bierze się pod uwagę:

- a) w przypadku produkcji zwierzęcej – stan średni zwierząt w roku docelowym;
- b) w przypadku produkcji roślinnej – uprawy w plonie głównym w roku docelowym; za plon główny uznaje się uprawę, której okres wegetacji jest najdłuższy.

5) w okresie realizacji biznesplanu (najpóźniej w roku docelowym) beneficjent osiągnął co najmniej 60-procentowy udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich swoich przychodach (zobowiązanie ciągłe);

Do przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą zaliczają się nie tylko przychody pochodzące stricte z działalności rolniczej, ale także z działalności „okołorolniczej”. Do przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą zalicza się przychody:

- a) ze sprzedaży produktów wymienionych w Załączniku I do TFUE,
- b) z tytułu wsparcia UE oraz z tytułu pomocy krajowej przyznanej w odniesieniu do działalności rolniczej w tym (i) premie zalesieniowe o ile dotyczą gruntów rolnych oraz (ii) premie w zakresie zadrzewień śródpolnych i (iii) w zakresie systemów rolno-leśnych, z wyjątkiem:
 - i. uzupełniających krajowych płatności bezpośrednich na podstawie art. 18 i 19 rozporządzenia 1307/2013,
 - ii. wsparcia o charakter inwestycyjnym (przeznaczonym na budowę, zakup, modernizację lub odtworzenie środków trwałych) w tym przeznaczonym na zalesianie i tworzenie terenów zalesionych, a także w ramach programu zwiększania lesistości kraju,
 - iii. premii dla młodych rolników,
- c) ze sprzedaży usług niebędących pozarolniczą działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy o PIT (art. 5a pkt 6),
 - i. wspomagających produkcję roślinną (PKD: 01.61.Z),
 - ii. wspomagających chów i hodowlę zwierząt gospodarskich (PKD: 01.62.Z),
 - iii. następujących po zbiorach (PKD: 01.63.Z),
 - iv. obróbki nasion dla celów rozmnażania roślin (PKD: 01.64.Z),
 - v. krótkiego zakwaterowania (agroturystyki) (PKD 55.20.Z).
- d) sprzedaży przetworzonych w gospodarstwie produktów rolnych w ramach MOL i RHD,
- e) z działów specjalnych produkcji rolnej,
- f) z tytułu odszkodowań za ubezpieczone konkretne uprawy i zwierzęta,
- g) z tytułu czynszu za wydzierżawienie lub wynajęcie środków należących do gospodarstwa rolnego,
- h) z tytułu odsetek uzyskanych od środków finansowych zgromadzonych na rachunku bankowym, wydzielonym dla gospodarstwa rolnego.

Do przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą nie zalicza się przychodów:

- a) ze sprzedaży kopalin (PKD 08.1) niebędących pozarolniczą działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy o PIT (art. 5a pkt 6),
- b) z leśnictwa i pozyskiwania drewna (PKD 02).

Pod uwagę bierze się przychody osiągnięte przez beneficjenta.

- 6) beneficjent prowadzi rachunkowość rolniczą, w tym ewidencję przychodów i rozchodów, co najmniej od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy (zobowiązanie ciągłe); rachunkowość rolnicza jest prowadzona w oparciu o narzędzie do oceny ekonomicznej gospodarstwa, dostępne na stronie internetowej ARiMR, lub w ramach Polskiego FADN;
 - 7) beneficjent skorzystał lub korzysta z doradztwa indywidualnego dla osób rozpoczynających po raz pierwszy prowadzenie gospodarstwa jako młody rolnik w ramach interwencji PS WPR „Kompleksowe doradztwo rolnicze”;
 - 8) beneficjent uzupełnił kwalifikacje zawodowe (wykształcenie) – jeśli nie spełniał wymogu dotyczącego posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych lub umiejętności na etapie przyznawania pomocy; nie dotyczy następcy prawnego beneficjenta, który jest zobowiązany do uzupełnienia wykształcenia do końca OZC.
3. Brak realizacji co najmniej jednego z warunków wypłaty drugiej raty pomocy skutkuje brakiem wypłaty drugiej raty pomocy.

VI. Zobowiązania w okresie związania celem

- 1. Po wypłacie drugiej raty pomocy, do końca OZC, beneficjent jest zobowiązany do:
 - 1) prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie jako kierujący;
 - 2) utrzymania co najmniej minimalnego wzrostu wielkości ekonomicznej;Oznacza to, że wielkość ekonomiczna powinna być utrzymana co najmniej na poziomie:
 - a) o 30% wyższym niż wielkość wyjściowa – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla

- roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 15 tys. euro i mniej niż 25 tys. euro,
- b) o 20% wyższym niż wielkość wyjściowa – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 25 tys. euro i mniej niż 50 tys. euro,
 - c) o 15% wyższym niż wielkość wyjściowa – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną/ gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego co najmniej 50 tys. euro i mniej niż 100 tys. euro,
 - d) o 10% wyższym niż wielkość wyjściowa – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną/ gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego co najmniej 100 tys. euro i nie więcej niż 150 tys. euro,
 - e) 19 500 euro – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta/ gospodarstwo wskazane w biznesplanie dla roku wyjściowego nie spełniało wymogu wyjściowej wielkości ekonomicznej;
- 3) utrzymania co najmniej 60-procentowego udziału przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich swoich przychodach;
 - 4) utrzymania nabytych w ramach operacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych;
 - 5) prowadzenia rachunkowości rolniczej, w tym ewidencji przychodów i rozchodów, w oparciu o narzędzie do oceny ekonomicznej gospodarstwa dostępne na stronie internetowej ARiMR, lub w ramach Polskiego FADN;
 - 6) kontynuowania działań, z tytułu których beneficjentowi przyznano punkty w ramach następujących kryteriów:
 - a) prowadzenie produkcji zwierzęcej,
 - b) udział w systemach jakości.
 - 7) uzupełnienia kwalifikacji zawodowych (wykształcenia) – w przypadku następcy prawnego beneficjenta, który nie spełniał wymogu dotyczącego posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych lub umiejętności i jest zobowiązany do uzupełnienia wykształcenia do końca OZC.

2. O realizacji zobowiązań w okresie związania celem beneficjent informuje ARiMR.

VII. Zwrot pomocy

Lp.	Warunek wypłaty drugiej raty pomocy/ zobowiązania w OZC /zobowiązanie do uzupełnienia wykształcenia	Wpływ braku realizacji warunku wypłaty drugiej raty pomocy na wypłatę drugiej raty pomocy	Wpływ braku realizacji warunku wypłaty drugiej raty pomocy na zwrot wypłaconej pierwszej raty pomocy (sankcja)	Wpływ nierealizowania zobowiązania w OZC na zwrot wypłaconej pomocy (sankcja)
1.	beneficjent prowadzi działalność rolniczą w gospodarstwie jako kierujący bez przerwy w okresie co najmniej od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot 100% kwoty wypłaconej pierwszej raty pomocy	zwrot 100% wypłaconej kwoty pomocy
2.	beneficjent zrealizował zaplanowane w biznesplanie inwestycje w środki trwałe	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy równy udziałowi szacunkowych kosztów niezrealizowanych inwestycji w środki trwałe w kwocie pierwszej raty pomocy	nie dotyczy
3.	utrzymanie nabytych w ramach operacji środków trwałych – nieprzenoszenie prawa własności i niedokonywanie zmiany sposobu ich wykorzystywania	nie dotyczy	nie dotyczy	zwrot kwoty pomocy równy udziałowi szacunkowych kosztów nieutrzymanych inwestycji w środki trwałe w kwocie wypłaconej pomocy, proporcjonalnie za okres nieutrzymania środków trwałych nabytych w ramach operacji

4.	Wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa i utrzymanie co najmniej minimalnego jej wzrostu do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy:			
4.1	o co najmniej 30% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 15 tys. euro i mniej niż 25 tys. euro	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości: • 100% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest mniejsza lub równa wielkości ekonomicznej gospodarstwa w roku wyjściowym (nie nastąpił wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa); • 90% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest mniejszy niż 3%, • 80% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 3% i mniejszy niż 6%, • 70% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 6% i mniejszy niż 9%,	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy w przypadku nieutrzymania w danym roku wielkości ekonomicznej gospodarstwa na poziomie: - zwiększonym o co najmniej 30% w stosunku do wielkości wyjściowej, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł co najmniej 30%; –osiągniętym w roku docelowym, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł mniej niż 30%.

			• 60% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 9% i mniejszy niż 12%, • 50% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 12% i mniejszy niż 15%, • 40% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 15% i mniejszy niż 18%, • 30% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 18% i mniejszy niż 21%, • 20% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 21% i mniejszy niż 24%, • 10% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 24% i mniejszy niż 27%, • 5% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości	
--	--	--	--	--

			ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 27% i mniejszy niż 30%	
4.2	o co najmniej 20% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 25 tys. euro i mniej niż 50 tys. euro	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości: • 100% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest mniejsza lub równa wielkości ekonomicznej gospodarstwa w roku wyjściowym (nie nastąpił wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa), • 90% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest mniejszy niż 2%, • 80% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 2% i mniejszy niż 4%, • 70% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 4% i mniejszy niż 6%, • 60% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy w przypadku nieutrzymania w danym roku wielkości ekonomicznej gospodarstwa na poziomie: - zwiększonym o co najmniej 20% w stosunku do wielkości wyjściowej, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł co najmniej 20%; – osiągniętym w roku docelowym, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł mniej niż 20%.

			ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 6% i mniejszy niż 8%, • 50% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 8% i mniejszy niż 10%, • 40% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 10% i mniejszy niż 12%, • 30% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 12% i mniejszy niż 14%, • 20% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 14% i mniejszy niż 16%, • 10% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 16% i mniejszy niż 18%, • 5% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 18% i mniejszy niż 20%	
--	--	--	---	--

4.3	o co najmniej 15% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 50 tys. euro i mniej niż 100 tys. euro,	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości: • 100% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest mniejsza lub równa wielkości ekonomicznej gospodarstwa w roku wyjściowym (nie nastąpił wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa), • 90% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest mniejszy niż 1,5%, • 80% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 1,5% i mniejszy niż 3%, • 70% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 3% i mniejszy niż 4,5%, • 60% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 4,5% i mniejszy niż 6%, • 50% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy: w przypadku nieutrzymania w danym roku wielkości ekonomicznej gospodarstwa na poziomie: - zwiększonym o co najmniej 15% w stosunku do wielkości wyjściowej, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł co najmniej 15%; –osiągniętym w roku docelowym, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł mniej niż 15%;
-----	--	----------------------------------	---	--

			ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 6% i mniejszy niż 7,5%, • 40% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 7,5% i mniejszy niż 9%, • 30% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 9% i mniejszy niż 10,5%, • 20% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 10,5% i mniejszy niż 12%, • 10% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 12% i mniejszy niż 13,5%, • 5% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 13,5% i mniejszy niż 15%	
4.4	o co najmniej 10% w stosunku do wielkości wyjściowej – w przypadku,	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości:	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy

	gdy gospodarstwo beneficjenta miało wyjściową wielkość ekonomiczną co najmniej 100 tys. euro i nie więcej niż 150 tys. euro,		• 100% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest mniejsza lub równa wielkości ekonomicznej gospodarstwa w roku wyjściowym (nie nastąpił wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa), • 90% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest mniejszy niż 1%, • 80% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 1% i mniejszy niż 2%, • 70% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 2% i mniejszy niż 3%, • 60% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 3% i mniejszy niż 4%, • 50% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 4% i mniejszy niż 5%,	w przypadku nieutrzymania w danym roku wielkości ekonomicznej gospodarstwa na poziomie: - zwiększonym o co najmniej 10% w stosunku do wielkości wyjściowej, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł co najmniej 10%; –osiągniętym w roku docelowym, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł mniej niż 10%;
--	---	--	---	--

			• 40% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 5% i mniejszy niż 6%, • 30% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 6% i mniejszy niż 7%, • 20% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 7% i mniejszy niż 8%, • 10% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 8% i mniejszy niż 9%, • 5% – w przypadku, gdy w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest równy lub większy niż 9% i mniejszy niż 10%	
4.5	do poziomu co najmniej 19 500 euro – w przypadku, gdy gospodarstwo beneficjenta nie spełniało wymogu wyjściowej wielkości ekonomicznej;	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości: • 100% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy w przypadku nieutrzymania w danym roku wielkości ekonomicznej gospodarstwa na poziomie:

			gospodarstwa jest mniejsza niż 15 000 euro • 90% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 15 000 euro i mniejsza niż 15 500 euro • 80% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 15 500 euro i mniejsza niż 16 000 euro • 70% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 16 000 euro i mniejsza niż 16 500 euro • 60% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 16 500 euro i mniejsza niż 17 000 euro • 50% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 17 000 euro i mniejsza niż 17 500 euro • 40% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 17 500 euro i mniejsza niż 18 000 euro	–co najmniej 19 500 euro, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł co najmniej 19500 euro; –osiągniętym w roku docelowym, jeżeli w roku docelowym wzrost wielkości ekonomicznej wyniósł mniej niż 19500 euro.
--	--	--	--	--

			• 30% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 18 000 euro i mniejsza niż 18 500 euro • 20% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 18 500 euro i mniejsza niż 19 000 euro • 10% – w przypadku, gdy w roku docelowym wielkość ekonomiczna gospodarstwa jest większa lub równa 19 000 euro i mniejsza niż 19 500 euro	
5.	beneficjent osiągnął w roku docelowym co najmniej 60-procentowy udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich swoich przychodach i utrzymał taki poziom przychodów do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot wypłaconej kwoty pierwszej raty pomocy w wysokości: • 100% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł 50% lub mniej • 90% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta	zwrot 10% wypłaconej kwoty pomocy <u>za każdy rok kalendarzowy, w którym nie utrzymano</u> 60-procentowego udziału przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta

			wyniósł więcej niż 50% i nie więcej niż 51%, • 80% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 51% i nie więcej niż 52%, • 70% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 52% i nie więcej niż 53%, • 60% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 53% i nie więcej niż 54%, • 50% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą	
--	--	--	--	--

			we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 54% i nie więcej niż 55%, • 40% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 55% i nie więcej niż 56% • 30% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 56% i nie więcej niż 57%, • 20% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 57% i nie więcej niż 58%, • 10% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną	
--	--	--	---	--

			w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 58% i nie więcej niż 59%, • 5% – w przypadku gdy w roku docelowym udział przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta wyniósł więcej niż 59% i mniej niż 60%	
6.	beneficjent podjął i prowadzi do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy produkcję zwierzęcą (wielkość ekonomiczna osiągnięta z produkcji zwierzęcej stanowi co najmniej 50% wielkości ekonomicznej gospodarstwa), jeżeli przyznano mu punkty za to kryterium wyboru	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot 100% kwoty wypłaconej pierwszej raty pomocy – jeżeli suma punktów przyznanych za kryteria wyboru i stanowiących podstawę do przyznania pomocy, pomniejszona o punkty za to kryterium lub łącznie za to kryterium i kryterium dotyczące udziału w systemach jakości (jeżeli beneficjent nie zrealizował również zobowiązania do udziału w systemach jakości) skutkowałaby nieprzyznaniem tej pomocy.	zwrot 5% wypłaconej kwoty pomocy <u>za każdy rok kalendarzowy, w którym</u> nie prowadzono produkcji zwierzęcej na wymaganym poziomie zwrot 100% wypłaconej kwoty pomocy – jeżeli suma punktów przyznanych za kryteria wyboru i stanowiących podstawę do przyznania pomocy, pomniejszona o punkty za to kryterium lub łącznie za to kryterium i kryterium dotyczące udziału w systemach jakości (jeżeli beneficjent nie zrealizował również zobowiązania do udziału w systemach

				jakości) skutkowałaby nieprzyznaniem tej pomocy.
7.	beneficjent rozpoczął i kontynuuje do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy udział w systemach jakości, jeżeli przyznano mu punkty z tytułu tego kryterium wyboru	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot 100% kwoty wypłaconej pierwszej raty pomocy – jeżeli suma punktów przyznanych za kryteria wyboru i stanowiących podstawę do przyznania pomocy, pomniejszona o punkty za to kryterium lub łącznie za to kryterium i kryterium dotyczące produkcji zwierzęcej (jeżeli beneficjent nie zrealizował również zobowiązania do prowadzenia produkcji zwierzęcej na odpowiednim poziomie) skutkowałaby nieprzyznaniem tej pomocy.	zwrot 5% wypłaconej kwoty pomocy <u>za każdy rok kalendarzowy</u> nieuczestniczenia w danym roku w systemie jakości zwrot 100% wypłaconej kwoty pomocy – jeżeli suma punktów przyznanych za kryteria wyboru i stanowiących podstawę do przyznania pomocy, pomniejszona o punkty za to kryterium lub łącznie za to kryterium i kryterium dotyczące produkcji zwierzęcej (jeżeli beneficjent nie zrealizował również zobowiązania do prowadzenia produkcji zwierzęcej na odpowiednim poziomie) skutkowałaby nieprzyznaniem tej pomocy.
8.	beneficjent prowadzi rachunkowość rolniczą, w tym ewidencję przychodów i rozchodów, co najmniej od dnia złożenia WOP I i wypłaty pierwszej raty pomocy, w okresie realizacji	brak wypłaty drugiej raty pomocy	zwrot 3% kwoty wypłaconej pierwszej raty pomocy za każdy rok nieprowadzenia rachunkowości	określają Wytyczne podstawowe

	biznesplanu, do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pierwszej raty			
9.	beneficjent skorzystał z doradztwa indywidualnego dla osób rozpoczynających po raz pierwszy prowadzenie gospodarstwa jako młody rolnik w ramach interwencji „Kompleksowe doradztwo rolnicze”	brak wypłaty drugiej raty pomocy	brak	nie dotyczy
10.	beneficjent uzupełnił kwalifikacje zawodowe (wykształcenie) jeśli nie spełniał wymogu dotyczącego posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych lub umiejętności na etapie przyznawania pomocy	brak wypłaty drugiej raty pomocy – jeżeli termin na uzupełnienie wykształcenia upływa przed wypłatą drugiej raty pomocy; nie dotyczy następcy prawnego beneficjenta	zwrot 100% pierwszej raty pomocy-jeżeli termin na uzupełnienie wykształcenia upływa przed wypłatą drugiej raty pomocy); nie dotyczy następcy prawnego beneficjenta	zwrot 100% wypłaconej kwoty pomocy - jeżeli beneficjent nie uzupełnił wykształcenia w terminie przypadającym (w OZC lub w dniu zakończenia OZC – w przypadku następcy prawnego beneficjenta.

Warunki zwrotu pomocy w przypadku niespełnienia warunków wypłaty pomocy lub zobowiązań wspólnych dla większej liczby interwencji określają Wytyczne podstawowe dotyczące wsparcia w ramach PS WPR.

W przypadku ustalenia sankcji dotyczącej zwrotu części wypłaconej pomocy beneficjent jest zobowiązany wypełniać pozostałe zobowiązania. Sankcje sumują się na poszczególnych etapach (WoP II, OZC) – sankcje mogą wynikać z niedotrzymania kilku zobowiązań.

Załącznik – Szczegółowy wykaz kierunków studiów, zawodów, tytułów kwalifikacyjnych oraz rodzaje dokumentów potwierdzających posiadanie kwalifikacji zawodowych i umiejętności

1. Kierunkami studiów pierwszego, drugiego stopnia oraz jednolitych studiów magisterskich, których ukończenie uznaje się za posiadanie kwalifikacji zawodowych, są:

- 1) rolnictwo;
- 2) ogrodnictwo;
- 3) weterynaria – w przypadku gdy w gospodarstwie są prowadzone chów lub hodowla zwierząt;
- 4) technika rolnicza i leśna;
- 5) zootechnika;
- 6) architektura krajobrazu.

W przypadku ukończenia studiów na kierunku innym niż wymienione w pkt 1–5 za kwalifikacje zawodowe przydatne do prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwie jako kierujący uznaje się kierunki studiów, w ramach których zakres kształcenia, program albo standardy kształcenia obejmują treści związane z działalnością rolniczą w wymiarze łącznym co najmniej 120 godzin.

2. Wykaz zawodów rolniczych na poziomie kwalifikacji technika:

- 1) technik rolnik;
- 2) technik ogrodnik;
- 3) technik architektury krajobrazu;
- 4) technik hodowca koni;
- 5) technik pszczelarz;
- 6) technik weterynarii – w przypadku gdy w gospodarstwie są prowadzone chów lub hodowla zwierząt;
- 7) technik agrobiznesu;
- 8) technik mechanizacji rolnictwa;

- 9) technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki;
- 10) technik turystyki wiejskiej;²
- 11) technik turystyki na obszarach wiejskich.

3. Wykaz zawodów rolniczych nauczanych na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej lub branżowej szkoły I stopnia:

- 1) rolnik;
- 2) ogrodnik;
- 3) pszczelarz;
- 4) mechanik operator pojazdów i maszyn rolniczych.

4. Za studia podyplomowe, których ukończenie uznaje się za posiadanie kwalifikacji zawodowych, uznaje się studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem wówczas, gdy ich program obejmuje co najmniej jedno z następujących zagadnień:

- 1) ekonomika rolnictwa,
- 2) organizacja lub technologia produkcji rolniczej,
- 3) marketing artykułów rolnych,
- 4) rachunkowość rolnicza,
- 5) agrobiznes.

5. Dokumentem potwierdzającym kwalifikacje zawodowe jest:

- 1) dyplom ukończenia studiów potwierdzający wykształcenie wyższe, studiów pierwszego stopnia, studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich, lub studiów wyższych magisterskich, na kierunku wymienionym w ust. 1;
- 2) w zawodzie wymienionym w ust. 2:
 - a) świadectwo lub dyplom ukończenia szkoły z uzyskanym tytułem zawodowym albo dyplom uzyskania tytułu zawodowego lub dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe, lub dyplom zawodowy,

- b) świadectwo ukończenia szkoły dającej wykształcenie średnie lub średnie branżowe wraz ze świadectwami potwierdzającymi kwalifikacje w zawodzie lub certyfikatami kwalifikacji zawodowych, odpowiednio:
- technik rolnik:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.10. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.10. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.10. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo

- potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.16. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej,
 - technik ogrodnik:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.5. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.05. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.5. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.05. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji OGR.02. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.05. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.5. Zakładanie i prowadzenie upraw

- ogrodniczych oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.05. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.05. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.05. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.02. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.02. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.18. Planowanie i organizacja prac ogrodniczych,
- technik architektury krajobrazu:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.22. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.22. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.22. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.22. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.03. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.04. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.04. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.21. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.04. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.03. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.22. Organizacja prac związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.03. Projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.22. Organizacja prac

związanych z budową oraz konserwacją obiektów małej architektury krajobrazu,

– technik hodowca koni:

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.19. Organizacja chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.20. Szkolenie i użytkowanie koni lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.19. Organizacja chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.06. Jeździectwo i trening koni albo świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.20. Szkolenie i użytkowanie koni, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.19. Organizowanie chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.20. Szkolenie i użytkowanie koni albo świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.06. Jeździectwo i trening koni, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.19. Organizacja chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.20. Szkolenie i użytkowanie koni albo świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.27. Jeździectwo i trening koni, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.06. Organizacja chowu i hodowli koni oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.07. Szkolenie i użytkowanie koni, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.06. Organizacja chowu i hodowli koni oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.01. Jeździectwo i trening koni, lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.19. Organizowanie chowu i hodowli koni oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.01. Jeździectwo i trening koni albo certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.07. Szkolenie i użytkowanie koni, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.19. Organizacja chowu i hodowli koni oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.01. Jeździectwo i trening koni albo certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.07. Szkolenie i użytkowanie koni, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.06. Organizacja chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.20. Szkolenie i użytkowanie koni albo świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.27. Jeździectwo i trening koni, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.06. Organizacja chowu i hodowli koni oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.20. Szkolenie i użytkowanie koni albo świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.06. Jeździectwo i trening koni,
- technik pszczelarz:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.4. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.04. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.4. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.04. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.03. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.09. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.4. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.09. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.04. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.09. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.03. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.03. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.17. Organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej i pszczelarskiej,
- technik weterynarii:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.9. Prowadzenie chowu, hodowli i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w

zakresie kwalifikacji R.10. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu usług weterynaryjnych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.11. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu realizacji zadań inspekcji weterynaryjnej lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.10. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.11. Wykonywanie czynności pomocniczych w zakresie usług weterynaryjnych oraz kontroli i nadzoru weterynaryjnego, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.11. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.12. Wykonywanie weterynaryjnych czynności pomocniczych, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.9. Prowadzenie chowu, hodowli i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.11. Wykonywanie czynności pomocniczych w zakresie usług weterynaryjnych oraz kontroli i nadzoru weterynaryjnego, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.10. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.10. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu usług weterynaryjnych lub świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.11. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu realizacji zadań inspekcji weterynaryjnej, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.9. Prowadzenie chowu, hodowli i inseminacji zwierząt oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.12. Wykonywanie weterynaryjnych czynności pomocniczych, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.10. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt

- oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.12. Wykonywanie weterynaryjnych czynności pomocniczych, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.11. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.10. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu usług weterynaryjnych i świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.11. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu realizacji zadań inspekcji weterynaryjnej, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.11. Prowadzenie chowu i inseminacji zwierząt oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.11. Wykonywanie czynności pomocniczych w zakresie usług weterynaryjnych oraz kontroli i nadzoru weterynaryjnego,
 - technik agrobiznesu:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.6. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.07. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.07. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie

- kwalifikacji R.6. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.05. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.05. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.05. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.6. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.07. Organizacja i prowadzenie przedsiębiorstwa w agrobiznesie,
 - technik mechanizacji rolnictwa – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.1. Użytkowanie pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.2. Obsługa techniczna oraz naprawa pojazdów, maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.43. Organizacja prac związanych z eksploatacją środków technicznych stosowanych w rolnictwie,
 - technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.1. Użytkowanie pojazdów, maszyn, urządzeń i

narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.2. Obsługa techniczna oraz naprawa pojazdów, maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.46. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.03. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację MG.42. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.1. Użytkowanie pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.2. Obsługa techniczna oraz naprawa pojazdów, maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.42. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.03. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.46. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: świadectwo czeladnicze w zawodzie mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.42. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.02. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.08. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub

- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.1. Użytkowanie pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.2. Obsługa techniczna oraz naprawa pojazdów, maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.08. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.03. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.08. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.02. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.46. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.02. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.42. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie, lub
- – łącznie: świadectwo czeladnicze w zawodzie mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.08. Eksploatacja systemów mechatronicznych w rolnictwie,
- technik turystyki wiejskiej:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji T.7. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację T.8. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie TG.08. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach

- wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację TG.09. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, lub
- – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji T.7. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji TG.09. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji TG.08. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji T.8. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego,
 - technik turystyki na obszarach wiejskich:
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.09. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.10. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji T.7. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.10. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, lub
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji TG.08. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.10. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.09. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji T.8. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, lub
 - – łącznie: certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji HGT.09. Prowadzenie działalności turystycznej na obszarach

wiejskich oraz świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji TG.09. Prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego.

3) w zawodzie wymienionym w ust. 3:

- a) świadectwo ukończenia szkoły z uzyskanym tytułem wykwalifikowanego robotnika w zawodzie lub dyplom ukończenia szkoły z tytułem wykwalifikowanego robotnika albo dyplom uzyskania tytułu zawodowego lub dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe lub dyplom zawodowy,
- b) świadectwo ukończenia szkoły dającej wykształcenie co najmniej zasadnicze zawodowe lub zasadnicze branżowe wraz ze świadectwem (świadectwami) potwierdzającym kwalifikację lub certyfikatem (certyfikatami) kwalifikacji zawodowej w zawodzie wymienionym w ust. 3, odpowiednio:
 - rolnik – świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.3 Prowadzenie produkcji rolniczej lub świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.03. Prowadzenie produkcji rolniczej lub certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.04. Prowadzenie produkcji rolniczej,
 - ogrodnik – świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.5. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych lub świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.05. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych lub certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji OGR.02. Zakładanie i prowadzenie upraw ogrodniczych,
 - pszczelarz – świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji R.4. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej lub świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji RL.04. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej lub certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.03. Prowadzenie produkcji pszczelarskiej,
 - mechanik – operator pojazdów i maszyn rolniczych:
 - – łącznie: świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.1. Użytkowanie pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie oraz świadectwo potwierdzające

- kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji M.2. Obsługa techniczna oraz naprawa pojazdów, maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie, lub
- – świadectwo potwierdzające kwalifikację w zawodzie w zakresie kwalifikacji MG.03. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie, lub
 - – świadectwo czeladnicze w zawodzie mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych, lub
 - – certyfikat kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji ROL.02. Eksploatacja pojazdów, maszyn, urządzeń i narzędzi stosowanych w rolnictwie,
- c) zaświadczenie wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną o zdaniu egzaminu eksternistycznego z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zasadniczej szkoły zawodowej lub branżowej szkoły I stopnia wraz ze świadectwami potwierdzającymi kwalifikacje lub certyfikatami kwalifikacji zawodowej w zakresie kwalifikacji, wymienionymi w lit. b;
- 4) w przypadku tytułu wykwalifikowanego robotnika lub tytułu mistrza albo tytułu zawodowego lub tytułu zawodowego mistrza – świadectwo z tytułem robotnika wykwalifikowanego w zawodzie lub dyplom z tytułem mistrza, uzyskane na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz. U. poz. 472), lub świadectwo uzyskania tytułu zawodowego lub dyplom uzyskania tytułu zawodowego mistrza na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3 lutego 2006 r. w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych (Dz. U. poz. 216);
- 5) dyplom uzyskania stopnia naukowego doktora nauk rolniczych lub doktora nauk weterynaryjnych lub świadectwo ukończenia studiów w ramach szkół doktorskich w dziedzinie nauk rolniczych lub dyplom uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie naukowej weterynaria, zootechnika, rolnictwo i ogrodnictwo, technologia żywienia i żywności.

6. Dokumentem potwierdzającym ukończenie studiów podyplomowych jest świadectwo ich ukończenia.

7. Dokumentem potwierdzającym posiadanie wykształcenia:

- 1) wyższego – jest dyplom ukończenia studiów lub dyplom doktorski;
- 2) średniego lub średniego branżowego – jest świadectwo ukończenia szkoły ponadpodstawowej lub ponadgimnazjalnej, umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości;
- 3) zasadniczego zawodowego lub zasadniczego branżowego – jest świadectwo ukończenia szkoły zasadniczej lub zasadniczej szkoły zawodowej, lub branżowej szkoły I stopnia lub zaświadczenie wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną o zdaniu egzaminu eksternistycznego z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zasadniczej szkoły zawodowej lub branżowej szkoły I stopnia wraz ze świadectwami potwierdzającymi kwalifikacje w zawodach zgodnych z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego lub klasyfikacją zawodów szkolnictwa branżowego, innych niż wymienione w ust. 3.

8. Dokumentem potwierdzającym staż pracy jest:

- 1) oświadczenie o okresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników lub dokument potwierdzający podleganie ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności rolniczej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej lub;
- 2) świadectwo pracy wydane przez pracodawcę na podstawie przepisów prawa pracy obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.